

**INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAGI OTA-ONA
KONSEPTNING CHOG‘ISHTIRMA TAHLILI****Hayitova Shohida Erkin Qizi**

Termez davlat universiteti doktoranti

**СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ КОНЦЕПЦИИ
РОДИТЕЛЕЙ В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ
ЯЗЫКАХ****Хаитова Шахида Эркин кизи**

Докторант Термезского государственного университета

**COMPARATIVE ANALYSIS OF THE CONCEPT
OF PARENTS IN ENGLISH AND UZBEK****Hayitova Shohida Erkin kizi**

Doctoral student at Termez State University

E-mail: hayitova@mail.ru

Orcid: 0009-0000-1223-3205

Annotatsiya: Mazkur maqola ingliz va o‘zbek tillarida «ota» va «ona» tushunchalarini ifodalovchi leksik birliklarning lingvistik va madaniy jihatlarini tadqiq etadi. Tadqiqot davomida ushbu birliklarning semantik xususiyatlari, metaforik ma‘nolari va xalqona iboralarda qo‘llanishi tahlil qilingan. Har ikki tilda ota-onaga oid til birliklari oilaviy qadriyatlarini, hurmat va ehtiromni ifodalashda muhim rol o‘ynashi aniqlangan.

Kalit so‘zlar: ota, ona, leksika, til birliklari, lingvokulturologiya, qiyosiy tahlil.

Аннотация: В данной статье рассматриваются лингвистические и культурные аспекты лексических единиц, репрезентирующих концепты «отец» и «мать» в английском и узбекском языках. В ходе исследования были проанализированы семантические свойства, метафорические значения и использование этих единиц в народных выражениях. Было обнаружено, что в обоих языках родительские языковые единицы играют важную роль в выражении семейных ценностей, уважения и чести.

Ключевые слова: отец, мать, лексикон, языковые единицы, лингвокультурология, сопоставительный анализ.

Abstract: This article examines the linguistic and cultural aspects of lexical units expressing the concepts of «father» and «mother» in English and Uzbek languages. During the research, the semantic properties, metaphorical meanings and use of these units in folk phrases were analyzed. In both languages, it has been found that parental language units play an important role in expressing family values, respect and reverence.

Key words: father, mother, lexicon, language units, linguoculturalism, comparative analysis.

KIRISH (ВВЕДЕНИЕ / INTRODUCTION). Barcha konseptlarda muayyan asrlardagi va har xil davrlardagi g‘oyalar jamlanadi. Natijada, konseptlar «dunyo va inson o‘rtasida vositachilik qiluvchi o‘ziga xos madaniy qatlamni tashkil qiladi. Konseptlarni o‘rganish xalqning dunyoqarashini, milliy-madaniy qadriyatlarini, har bir xalqning tarixiy tajribalarini aniqlash imkonini beradi. Milliy va lisoniy-madaniy konseptlarni tahlil

etish esa milliy g‘oyalar xususiyatini, har bir xalq tilida ifodalangan olam manzarasini ochib berishga yordam beradi. Konseptual tadqiqotlarda asosiy metod sifatida u yoki bu so‘zlarning lug‘atdagi izohlaridan foydalaniladi, chunki ular madaniyat konseptlarini obyektiv aks ettiradi. Leksikografik aniqlamalarda konseptning muhim tavsifi jamlanadi, ularni o‘rganish madaniyatshunoslik nuqtai

nazaridan tadqiqotchiga katta axborot berishi mumkin.

Parents/ota-ona konsept identifikatorlari lug'aviy markerlari evolyutsiyasini tahlil qilish qiziqarli bir holdir. **Parents/ota-ona** konsept identifikatorlarining verballashish xususiyatlarini leksik bosqichda tasvirlash uchun definitson, etimologik, lug'aviy komponentli tahlil usullaridan foydalanildi.

ADABIYOTLAR TAHLILI (АНАЛИЗ ЛИТЕРАТУРЫ / LITERATURE ANALYSIS). Merriam Webster's Collegiate Dictionary lug'atida berilishicha, *A person who is a father or mother : a person who has a child.* "Qur'oni karim" oyat va suralarida ota atamasi quyidagi ma'nolarda kelganligiga guvoh bo'lamiz: Ota – barcha insonlar pushtipanohi. Odam Ato (ato – ota terminining qadimiy shakli. O'zbek tilining izohli lug'atida ato so'zining "in'om etmoq", "baxsh etmoq", "bermoq" ma'nolari keltirilgan. Balki Alloh Odamni yaratib unga jon va hayot, ilm ato etganligi sabab unga ato shakli qo'shib aytilgan, keyinchalik kishilar tilida ato shakli ota ma'nosiga singib ketgan bo'lsa ajab emas) ni yaratdi va Alloh taolo farishtalariga: "Men yerda xalifa (Odam) yaratmoqchiman", – deydilar. (Baqara surasi, 1-pora, 30-oyat).

МУХОКАМА (ОБСУЖДЕНИЕ / DISCUSSION). Til har qanday millatning madaniyati, an'analari va ijtimoiy hayotining ajralmas qismi hisoblanadi. Oilaviy qadriyatlarni ifodalovchi so'zlar tilning eng qadimiy qatlamlaridan biri bo'lib, ular xalqning dunyoqarashi va ijtimoiy qadriyatlarini aks ettiradi. Ingliz va o'zbek tillarida ota-ona tushunchasini ifodalovchi leksik birliklar xalqning madaniyati va psixologik xususiyatlarini o'zida aks ettiradi [3].

Ingliz tilida «father» va «mother» so'zlari asosiy birliklardir. Shuningdek, ularning qisqartma yoki erkalash shakllari ham keng qo'llaniladi[4]:

Father: dad, daddy, papa.

Mother: mom, mommy, mum, mummy.

Ingliz tilida ota-ona bilan bog'liq tushunchalar ijtimoiy rollar va stereotiplar orqali shakllanadi. Masalan, «Father's Day» va «Mother's Day» kabi maxsus kunlar oilaviy hurmat va qadriyatlarni rivojlantiradi [5].

O'zbek tilida «ota» va «ona» so'zlari qadimiy turkiy ildizlarga ega. Shuningdek, ular erkalash va hurmat shakllariga boy:

Ota: dada, otajon, otaxon.

Ona: ona, onajon, onaxon.

Ushbu birliklar nafaqat farzandlarning ota-onasiga murojaat qilishida, balki jamiyatda kattalarga hurmat ko'rsatishda ham keng qo'llaniladi.

Bundan tashqari, ingliz tilida ota-ona tushunchalari idiomatik iboralarda ham keng aks etadi:

«Like father, like son» – Otaga qarab o'g'il.

«Mother's intuition» – Onaning sezgisi.

Ushbu birliklar oilaning jamiyatdagi o'rnini va ota-onalarning bolalarga bo'lgan ta'sirini ifodalaydi. O'zbek tilida ota va ona tushunchalarini ifodalovchi asosiy birliklar quyidagilardir:

Ota: dada, ota, bobojon (ko'pincha ehtirom bilan ishlatiladi).

Ona: ona, opa, buvi (erkalash shakllarida qo'llaniladi).

Shuningdek, o'zbek tilida ota-onaga oid ko'plab maqollar va iboralar mavjud:

«Ota-onangga xizmat qil, farzandingdan o'zing ham shuni kutasan.»

«Onaning duosi – farzandning najoti».

НАТИЖАЛАР (РЕЗУЛЬТАТЫ / RESULTS). Ingliz va o'zbek tillaridagi ota-ona tushunchalariga oid birliklar madaniy farqlarni yaqqol aks ettiradi. Ingliz tilida ota-onaga oid so'zlarning qisqartma shakllari keng tarqalgan bo'lsa, o'zbek tilida ular ko'proq hurmatni ifodalovchi shakllar bilan boyitilgan. Masalan, inglizlarda «dad» va «mom» shakllari kundalik muloqotda ishlatilsa, o'zbek tilida «otajon» va «onajon» so'zlari hurmat ko'rsatish uchun ishlatiladi [6].

Ingliz tilida ota-onaga oid ko'plab iboralar mavjud bo'lib, ular xalqning oila institutiga bo'lgan yondashuvini aks ettiradi:

«Father figure» – ota o'rnini bosuvchi shaxs.

«Mother hen» – o'ta g'amxo'r, ehtiyotkor ona.

«Every mother's son» – barcha erkak yoki o'g'il farzandlar.

Ushbu iboralar ingliz tilidagi o'ziga xos semantik qirralarni ochib beradi va madaniyatning ota-onaga oid talqinini ko'rsatadi.

«Ota-onaning qadri bolasi uchun o'lchovdir».

«Ota-onaning duosi – farzandning baxti».

«Onaning ohi osmonga yetar».

Bu maqollar o'zbek xalqining ota-onaga bo'lgan chuqur hurmatini va diniy e'tiqodlar bilan bog'liq talqinlarni aks ettiradi [7].

O'zbek tilida ota-ona tushunchasi asosan diniy va an'anaviy qadriyatlar bilan uyg'unlashgan. Masalan, «jannat onalar oyog'i ostidadir» iborasi onaning hurmatini ko'rsatadigan diniy asoslarga ega.

Ota-ona tushunchalarini ifodalovchi til birliklari har bir xalqning o'ziga xos madaniy va ijtimoiy xususiyatlarini aks ettiradi. Ingliz va o'zbek tillarida ushbu birliklarning leksik va semantik o'xshashliklari bilan bir qatorda madaniy tafovutlari ham mavjud. Ushbu tadqiqot tilshunoslik va madaniyatshunoslik sohalarida qiziqarli natijalar berib, ikki tilni o'rganish jarayonida foydali bo'lishi mumkin.

Ota-onaning qadri borasida Qur'oni Karimdagi bir oyat va hadisi shariflardan kelib chiqib, ulamolarning bu borada keltirgan hikmatli gaplarini tahlil qilsak, kifoya qiladi. *Ota-onangni go'rida chirqiratma*. Albatta, ota-ona o'tgandan so'ng ham masofa uzilmaydi. Alloh taolo ota-bolaning, ona-bolaning o'rtasidagi rishtani shunday mustahkam bog'laganki, bu rishtani hatto eng yaqin kishilar – tanmahramlar o'rtasini uzadigan o'lim ham uza olmaydi. Ota-ona hayot chog'larida farzandlaridan qanday ta'sirlangan bo'lsa, ruhlari ham shunday ta'sirlanadi. Farzandning amali yaxshi bo'lsa, ota-ona ruhi shod bo'lib, darajasi ortadi. Farzandning amali yomon bo'lsa, ota-ona ruhi ozor topadi va boshqa ruhlar oldida xijolat chekadi. Buni dono xalqimiz azaldan shunday ifodalagan: «Otangning ruhini chirqiratma», «Otangni go'rida tik turg'izma». O'ylab ko'rilsa, bu – kichik bir aqida, biroq shu kichik aqida mamlakatda jinoyatchilikning oldini olishda katta omil bo'ladi. Chunki ota-onasini yaxshi ko'rgan farzand ularning ruhiga ozor bermaslik uchun yom onlikdan qo'lini tortadi. Agar bu tushuncha va aqida hammada bo'lsa, jinoyatchilikning oldini olishda katta omil bo'ladi [8].

XULOSA (ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION). Xulosa o'rnida ta'kidlash joizki, ingliz va o'zbek tillarida ota-ona tushunchalarini ifodalovchi birliklar xalqning madaniy, ijtimoiy va tarixiy xususiyatlarini aks ettiradi. Har ikkala tilda ota-onaga oid leksik birliklarning qo'llanilishi madaniyatni o'rganishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Ularni lingvokulturologik jihatdan tahlil qilish ikki xalq o'rtasidagi madaniy aloqalarni tushunishda yordam beradi.

**ADABIYOTLAR RO'YXATI
(ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES)**

1. O'zbek tilining izohli lug'ati. V jild. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2020. – 591 b.
2. Brown P., & Levinson, S. C. Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge University Press, 1987.
3. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge University Press, 2003.
4. Mirziyoyeva G. O'zbek tilining frazeologik birliklari. – Toshkent: Fan nashriyoti, 2020.
5. Normurodov B. O'zbek xalq maqollari lingvistik xususiyatlari. – Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2021.
6. Madalov, N. E. (2020). Linguopsychological changes in an adult when learning a foreign language. *ISJ Theoretical & Applied Science*, 10(90), 417-421.
7. Madalov, N. E. (2019). Types of transformations in the process of translation. In *Наука и инновации-современные концепции* (pp. 111-115).
8. Madalov, N. E., & Abduvaitov, A. S. (2019). Euphemisms in English and their Russian equivalents. In *Наука и инновации-современные концепции* (pp. 59-61).

